

Jesus og loven.

Foredrag på temadag om Moseloven på DBI

ved Torben Kjær

Introduktion

Emnet er Jesu stilling til Moseloven med henblik på, hvad i Moseloven der er forpligtende for kristne i dag, og hvorfor det er forpligtende. Hermed har jeg angivet emnets ene afgrænsning. Emnet er omfattende, og jeg kommer slet ikke ind på alt, hvad der har med dette emne at gøre, men jeg fokuserer på, hvad der er forpligtende for os, og hvorfor det er forpligtende. Det er den ene afgrænsning. Den anden afgrænsning er, at jeg behandler dette spørgsmål ud fra de fire evangelier og ikke ud fra hele NT. Vi skal derfor se på nogle udsagn og en praksis hos Jesus i de fire evangelier, der belyser dette emne.

Når det gælder dette spørgsmål om Jesus og loven, vil jeg begynde med at skitsere en del forskellige tolkninger. Jeg nævner kun de vigtigste tolkningstyper. Dernæst vil jeg indkredse emnet og forsøge at beskrive Jesu stilling til loven i fire trin. Som det første trin skal vi se på nøgleteksten i Matt 5,17-20. Som det andet skal vi se på tekster, hvor Jesus ophæver bud i Moseloven. Som det tredje skal vi se på tekster, hvor Jesus bekræfter bud i Moseloven. Som det fjerde skal vi se på grundprincipper og sammenfatninger i loven. Og når vi har været gennem disse fire trin, skulle det være muligt at konkludere.

Oversigt over tolkninger

Jeg begynder med at skitsere en række af de vigtigste tolkninger.

1) Jesus har afskaffet hele Moseloven. Dens tid er forbi. Den er ikke længere gyldig. Denne tolkning kombineres ofte med forestillinger om, at Jesus er en ny Moses og giver en ny lov. Denne nye lov erstatter Moseloven.

2) Jesus transcenderer Moseloven. Jesu forståelse befinder sig på et andet og højere plan end Moseloven. Hans krav går udover Moseloven, og de er ikke relateret til Moseloven. Man kan derfor hverken tale om, at Jesus udlægger budene eller skærper dem, eller om at han ophæver eller bekræfter dem. Jesus transcenderer loven. Der er tale om diskontinuitet. Men der er også tale om kontinuitet, for loven peger profetisk frem mod Jesu lære og praksis, og for så vidt loven tages op i Jesu lære og fuldstændig transformeres, lever den videre.

3) Jesus har bekræftet hele Moseloven. Den er fortsat gyldig. Den gælder også for menigheden.

4) Jesus ophæver dele af loven og skærper eller radikaliserer andre dele af loven. Ofte anvender man her ordet ”skærpe” eller ”radikaliserer”; nogle gange anvender man ordet ”intensivere” og taler om, at Jesus udvider eller uddyber dele af loven. Jesus radikaliserer loven ved at centrere loven om det dobbelte kærlighedsbud eller ved at tolke budene ud fra dette.

5) Jesus ophæver dele af loven og bekræfter andre dele af Moseloven.. Der sker altså både en ophævelse af dele af Moseloven, som glider ud. Deres tid er forbi. De er ikke længere gyldige. Og der sker en bekræftelse af dele af Moseloven. Disse bud glider ikke ud. De er stadig gyldige. Disse bud udlægger Jesus og stadfæster deres oprindelige mening. Der sker altså både en bekræftelse af budene og deres gudgivne mening.

1) Nøgleteksten i Matt 5,17-20.

Der er mange forskellige tolkninger. Det er ikke mærkværdigt. Emnet er omdiskuteret. Det er centralt i evangelierne, og det er betydningsfuldt for os kristne. Jeg vil begynde indkredsningen af dette emne ved at se på nøgleteksten i Matt 5,17-20. Det er en nøgletekst, fordi Jesus her formulerer et principielt syn på GT. Matt 5,17:

*Jeg er ikke kommet for at nedbryde loven eller profeterne
men for at opfylde.*

Jesus taler om forholdet til hele GT. ”Loven eller profeterne” er her de to dele, som GT består af. Det er givet. Men det er måske også det eneste, der er nemt og ukompliceret i dette vers. Den videre tolkning af verset bestemmes dels ud fra den nære kontekst dvs. v.17-20, dels ud fra de følgende antiteser og dels ud fra Jesu stilling til Moseloven andre steder i evangelierne. Tolkningen bestemmes altså i et vekselvirkningsforhold mellem v.17 i dets nære sammenhæng, antiteserne og Jesu stilling til Moseloven ellers.

A) Når Jesus anvender ”loven eller profeterne” om hele GT, da fokuserer Jesus nogle gange på GT som lov. Dvs. der er specielt tænkt på budene i GT. Det er GT som lov (Matt 7,12 og 22,40). Andre gange fokuserer Jesus på GT som profeti. Dvs. der er specielt tænkt på profetierne i GT. Det er GT som profeti (Matt 11,13). I sammenhængen virker det oplagt at forstå ”loven eller profeterne” som lov (nomistisk),¹ men når vi sætter verset ind i sammenhæng med andre udsagn om

¹ Jesus taler kun om ”loven” i v.18; han taler om ”bud” i v.19; han taler om ”retfærdighed” i v.20 og retfærdighed er = overensstemmelse med budene; og i antiteserne kommenterer han forskellige bud.

loven, da er det umuligt. For Jesus ophæver glt. bud, og da kan han ikke sige: ”Jeg er ikke kommet for at

nedbryde eller ophæve GT som lov”. For det gør han. Han nedbryder faktisk GT som lov ved at afskaffe dele af Moseloven. Jesus anvender altså på dette sted ”loven eller profeterne” forstået som profeti. Med ”loven og profeterne” tænker Jesus på de profetiske elementer i GT (forudsigelser og typer).

B) Ordet ”nedbryde” (*katalysai*) betyder ”nedbryde” eller ”ødelægge”, f.eks. at nedbryde eller ødelægge en bygning, eller ”ophæve” eller ”annullere”, f.eks. om at annullere et bud. Her er det nærliggende at forstå det som ”nedbryde” pga. det næste vers, der taler om at ikke det mindste bogstav eller en tøddel skal forgå af loven. Jesus er ikke kommet for at ødelægge GT og rive stykker af det.²

C) Ordet ”opfylde” er det mest omdiskuterede i udsagnet. Det skyldes bl.a. ordets rige betydningsindhold, og at det primært er det ord, der formulerer Jesu syn på GT. Ordet ”opfylde” (*plærāsai*) kan betyde 1) ”fylde” dvs. fylde noget ud, 2) ”fuldende” dvs. enten bringe til fuldendelse eller afslutte, 3) ”opfylde” dvs. virkeliggøre et løfte, en bøn eller en forpligtelse. Når vi har bestemt ”loven eller profeterne” som profeti, da må *plærāsai* betyde ”opfylde”. Jesus er kommet for at virkeliggøre de glt. profetier.³ En bekræftelse af denne tolkning finder vi i v.18, hvor Jesus taler om ”før alt er sket”. Her taler han om GT`s varighed, indtil alt er indtruffet og virkeliggjort. Det peger på, at fokus er på profetierne.

I vers 17 formulerer Jesus sit principielle syn på GT: Han er ikke kommet for at rive stumper ud af GT men han er kommet for at opfylde = virkeliggøre GT`s profetier. I vers 18 giver Jesus en begrundelse. Der står et *gar* (”for”), som er begrundende.⁴ Og dermed knyttes de to vers tæt sammen. Begrundelsen indføres med vægt (”For sandelig siger jeg jer”). Når vers 18 er begrundende, betyder det, at ”loven” i verset er en betegnelse for hele GT. ”Loven” står for det samme som ”loven eller profeterne” i v.17. For Jesus begrunder, at han ikke er kommet for at ødelægge GT men for at virkeliggøre GT som profeti. Begrundelsen er GT`s uforanderlighed og uforgængelighed. GT kan ikke ændres. Selv ikke den mindste del af den vil forgå. GT vil bestå

² Se fortolkningen til næste vers.

³ Når man har bestemt ”loven og profeterne” som lov, da vælger man enten at forstå *plærāsai* som ”opfylde” dvs. virkeliggøre loven eller som at bringe til dens fulde udtryk, dvs. at udlægge budenes sande betydning eller ”fuldende”, dvs. bringe loven til fuldendelse ved at skærpe eller radikaliserer den. Eller tre løsninger er tvivlsomme, da udsagnet ikke handler om lovens virkeliggørelse men dens tolkning (se antiteserne), da Jesus ikke kun udlægger budenes sande betydning, men også ophæver visse og da han ikke fuldender loven men bekræfter og stadfæster deres betydning.

intakt. Jesus forsikrer om GT`s uforanderlighed og uforgængelighed og sætter så to grænser for det. GT vil bestå intakt, indtil himmel og jord forgår. Så længe vil den bestå. Det er den ene grænse. Den anden grænse er, at GT vil bestå indtil ”alt er sket”. Så længe vil den bestå. Med ”alt” er sket tænkes der på, at noget i GT skal blive til eller virkeliggøres. Og det, der kan blive til virkelighed, er jo profetierne. ”Alt” refererer da til GT`s profetier.

Begrundelsen fortæller os, at Jesus ikke er kommet for at ødelægge GT og brække stumper af det, for GT skal bestå, indtil himmel og jord forgår. Og begrundelsen fortæller os, at Jesus er kommet for at opfylde dvs. virkeliggøre GT`s profetier, for de skal virkeliggøres, og GT vil bestå, indtil de er virkeliggjort.

Den anden begrænsning (”før alt er sket”) er en slags nøgle til forståelsen. For denne sætning er med til at bestemme ”opfylde” i v.17 som at opfylde profetier. Og begrænsningen er med til at kaste lys over det følgende. Udsagnet kan nemlig udfoldes mere, for udsagnet beskriver en proces frem mod et klimaks eller afslutning.⁵ Når Jesus kommer, sættes processen i gang, for Jesu komme og virke er opfyldelse af profetier, og denne proces når sit klimaks med Jesu genkomst, hvor det endnu ikke opfyldte vil blive opfyldt. Det betyder, at GT primært er betragtet som profeti, og at denne bog nu befinder sig i en opfyldelsesproces. Dette er vigtigt, og det får nogle konsekvenser for forståelsen af det næste vers.

I v.19 udleder Jesus en konsekvens af v.18. Konsekvensen af GT`s uforanderlighed frem til verdens undergang og frem til profetiernes opfyldelse er, at den, der bryder blot et af de mindste bud og lærer mennesker at gøre det samme, han skal kaldes den mindste i Himmeriget etc. Når Jesus drager konsekvensen af v.18, da er ”et af disse mindste bud” = bud, der står skrevet i GT. Det er givet. Med et demonstrativt *toutân (disse)* peger Jesus disse bud ud. ”Disse mindste bud” er for det første bud i GT. For det andet er ”disse mindste bud” bud i et GT, der står i en opfyldelsesproces. Løfter opfyldes allerede nu. Opfyldelsens tid er allerede nu. Jesus udpeger bud, der er gyldige i opfyldelsens tid. For det tredje er ”disse mindste bud” gyldige, for forholdet til dem i adfærd og undervisning bestemmer ens position i Guds rige. For det fjerde formulerer ”disse mindste bud” en større og nødvendig retfærdighed. Vers 20 begrundet v.19, og dvs. at den, der gør

⁴ I DO har man ikke oversat dette *gar*; der står egentlig: ”For sandelig siger jeg jer”. Verset begrundet både, at Jesus ikke er kommet for at nedbryde, og at han er kommet for at opfylde. Jesus begrundet jo udsagnet i v.17 med at beskrive GT`s uforanderlighed og profetiske karakter.

⁵ I et mere teknisk sprogbrug er ordet ”sket” (*genetai*), når man ser på dets indre leksikale mening, et ”accomplishment verbum”, der beskriver en tidsmæssig udstrakt situation (aktivitet) med et finalt klimaks. Verbet er aorist konjunktiv, og ”accomplishmentsverber” i aorist beskriver, at en proces finder sted og forløber til dens afslutning (kilmaks), hvor den ophører. Varighed er forudsat, men handlingen er betragtet som afsluttet. Jeg anvender her Fannings aspekt-forståelse (se B. M. Fanning, *Verbal Aspect in the New Testament Greek*, Oxford 1990,s.152-3).

og lærer et af de mindste bud, skal kaldes stor i Guds rige, begrundes med, at hvis disciplenes retfærdighed ikke overgår de skriftlærdes og farisæernes retfærdighed, kommer de slet ikke ind i Guds rige. Derfor formulerer "disse mindste bud" en større og nødvendig retfærdighed. For det femte giver Jesus eksempler på disse mindste bud i antiteserne i v.21-48. Vers 20 fungerer som overskrift til antiteserne, og Jesu tolkning af glt. bud giver eksempler på den større og nødvendige retfærdighed. I antiteserne citerer Jesus flere bud fra dekalogen og citerer bud, der vedrører mellem-menneskelige forhold. Kort sagt er "disse mindste bud" bud i GT, som Jesus bekræfter. Eller sagt på en anden måde, så er "disse mindste bud" = bud i den opfyldte lov.

Ofte tager man Matt 5,17-20 til indtægt for, at Jesus bekræfter hele Moseloven. Det er ikke rigtigt. Jesus er kommet for at virkeliggøre GT som profeti, og det betyder, at Moseloven nu er placeret i opfyldelsens tid, og i opfyldelsens tid bekræfter Jesus bud fra Moseloven. Dem kalder han for "disse mindste bud".

Der findes imidlertid et udsagn, hvor Jesus tilsyneladende bekræfter hele Moseloven. Det er Matt 23,2-3:

*De skriftkloge og farisæerne sidder på Moses` stol.
Alt det, de siger til jer, skal I derfor gøre og overholde,
Men I skal ikke gøre, hvad de gør,
For de gør ikke selv, hvad de siger.*

Jesus taler om skriftlærde og farisæere, der har overtaget Moses` læreautoritet, og derfor skal skaren og disciplene adlyde dem. Det gælder både, når de formidler Moseloven til dem, og når de tolker denne. Her synes Jesus at bekræfte hele Moseloven og de skriftlærdes autoritet og tolkning. Men når vi ser udsagnet i dets sammenhæng, forstås det imidlertid bedst som bidende ironi. Det ironiske bliver tydeligt i sammenhængen, for i det følgende gør Jesus op med både deres praksis og lære. Når det gælder deres praksis, så gør de ikke selv, hvad de siger (v.3). Dermed diskvalificeres deres praksis. Når det gælder deres lære, er de blinde vejledere og de lærer forkert (v.4; v.16ff og 23f og jf. 15,14). Dermed diskvalificeres deres lære.

2) Ophævelse af bud i Moseloven

Vi kan hverken tage nøgleteksten Matt 5,17-20 eller Matt 23,2-3 som udtryk for, at Jesus bekræfter hele Moseloven. Jesus er kommet for at virkeliggøre GT som profeti, og det betyder, at Jesus bekræfter bud i Moseloven. Men Jesus bekræfter ikke alle bud i Moseloven. Vi er nu kommet til det andet trin i indkredsningen af emnet, hvor vi skal se, at Jesus ophæver en del af Moselovens bud.

Det gælder ceremonialloven, der indeholder regler for kultisk renhed og urenhed (rene/urene dyr, mad etc.), og regler for templet (indretning, ofre, præster etc.). Med hensyn til kultisk renhed/urenhed formulerer Jesus et princip om, at det er ikke det, der kommer ind i munden, der gør et menneske urent, men det er det, der kommer ud af munden (fra hjertet), der gør mennesket urent (Mark 7,15). Dermed afskaffer Jesus kultisk renhed og urenhed. Jesus formulerer et princip, der ophæver store dele af Moseloven. Med hensyn til love for templet, da ophæver Jesu død disse. Jesu død er et offer, der soner synd, og dette offer afskaffer de glt. ofre. Ved Jesu død stiftes der en ny pagt (Matt 26,27-28), der afskaffer den gamle pagt med dens ofre.⁶ Ifølge Joh 2,18-22 erstatter Jesus ved sin død og opstandelse templet. Jesu død og opstandelse ophæver store dele af Moseloven (jf. Matt 17,24-27). Hverken i relation til kultisk renhed/urenhed og til templet formulerer Jesus direkte konsekvenserne for Moseloven. Et princip formuleres og en begivenhed vil finde sted, der får konsekvenser. Jesus befinder sig i en overgangsfase, hvor opfyldelsesprocessen er begyndt. Med hensyn til civilloven, der indeholder regler for arv, erstatning, straffebestemmelser etc., har vi ikke et udsagn fra Jesus, der ophæver denne. Men vi har en begivenhed og udsagn, som indirekte viser, at denne del er ophævet. Civilloven er knyttet til et land (Israel) og en nation (jøderne), og i og med at Guds rige løsnes fra dette land og dette folk (jf. Matt 21,43), da peger dette på, at civillovens tid er forbi. Det var begivenheden. Der er også et udsagn. Jesus sammenfatter loven i den gyldne regel. Matt 7,12:

*Derfor: Alt, hvad I vil,
At mennesker skal gøre imod jer,
Det skal I gøre imod dem.
Sådan er loven og profeterne.*

Jesus formulerer Guds forpligtende vilje. Den kan sammenfattes i den gyldne regel, og den kan identificeres med GT's forpligtende etiske vilje. "Loven og profeterne" står for GT, og der er i denne sammenhæng tænkt på GT's etiske indhold, og der er tænkt på Guds forpligtende vilje. I og med at GT's forpligtende vilje kan identificeres med den gyldne regel, da er civilloven (og ceremonialloven med) udskilt af det forpligtende. Dette viser, at civilloven er ophævet.

Der er tekster der direkte eller indirekte viser, at Jesus ophæver dele af Moseloven. Det var det andet trin.

⁶ Når Jesus i Matt 8,4 befaler en helbredt spedalsk at blive undersøgt af præsten og at bringe den offergave, som Moses

3) Bekræftelse af bud i Moseloven

Som det tredje trin i indkredsningen af emnet skal vi se på tekster, hvor Jesus bekræfter en del af Moselovens bud. Vi ser først på antiteserne i Bjergprædikenen.

a) Antiteserne i Bjergprædikenen (Matt 5,21-48). Nøglen til forståelsen af antiteserne har vi i v.20, hvor Jesus taler om de skriftkloges og farisæernes retfærdighed. Dette vers fungerer som overskrift til de følgende antiteser. ”I har hørt, at der er sagt til de gamle” introducerer de skriftkloges og farisæernes tolkning af budene. De konkrete eksempler viser, hvad retfærdighed er ifølge de skriftlærde. ”Men jeg siger jer” introducerer Jesu tolkning af budene. De konkrete eksempler viser, hvad den større retfærdighed er ifølge Jesus. I antiteserne står tolkning imod tolkning.

I den første antitese introducerer ”I har hørt, at der er sagt til de gamle” de skriftkloges og farisæernes tolkning af budet: ”Du må ikke begå drab” (v.21). Jesus gengiver, hvordan budet høres i den skriftlærdes forståelse. Først gengives selve budet (”Du må ikke begå drab”), og med ”den, der begår drab, skal kendes skyldig af domstolen” gengives de skriftlærdes tolkning. Ifølge dem overtrædes budet kun i handling, og retfærdighed er derfor at undgå at begå drab i handling. Undgår man dette, da er man retfærdig i relation til dette bud. ”Men jeg siger jer” (v.22) introducerer Jesu tolkning af budet (v.22-26). Ifølge Jesus overtrædes budet både i handling, i følelser (vrede) og i skældsord. Retfærdighed ifølge Jesus er derfor at undgå drab i handling, følelser og ord. Jesu ord er her en tolkning af budet, for han forudsætter dets gyldighed og fokuserer på, hvornår er dette bud overtrådt. Spørgsmålet er, hvornår er man skyldig overfor budet. Jesus bekræfter dermed budet og stadfæster dets oprindelige mening (jf. 2 Mos 19,17-18).

I den anden antitese gengives de skriftlærdes tolkning af budet: ”Du må ikke bryde et ægteskab”. Her gengives kun selve budet, men det gengives i de skriftlærdes tolkning. For det gengives som det er sagt til de gamle, og det gengives som eksempel på de skriftlærdes retfærdighed. Modsætningen viser også, at det gengives i de skriftlærdes tolkning. Ifølge dem overtrædes budet kun i handling. Retfærdighed er derfor at undgå at bryde et ægteskab i handling. Jesu tolkning viser, at budet også brydes i følelser (begæret). Retfærdighed ifølge Jesus er at undgå at bryde et ægteskab i handling og begær. Her står igen tolkning overfor tolkning, og Jesus bekræfter budets gyldighed, idet han fokuserer på, hvornår det er overtrådt. Jesus bekræfter budet og stadfæster dets oprindelige mening (jf. det 9. og 10. bud; 2 Mos 20,17).

har fastsat (jf. 3 Mos 14,3-32), er det ikke udtryk for en bekræftelse af Moseloven. Men det sker af hensyn til den spedalske, som kun kan optages i samfundet ved at lade sig syne og bringe et offer. Og det sker som et vidnesbyrd for dem. Det er hovedintentionen.

I den tredje antitese gengives de skriftkloges og farisæernes tolkning af 5 Mos 24,1-4. ”Den, der skiller sig fra sin hustru, skal give hende et skilsmissebrev” er ikke et citat fra GT, men det er de skriftlærdes tolkning af dette sted. Ifølge dem er skilsmisse tilladt, når der foreligger en gyldig grund. De skriftlærdes retfærdighed består i, at hustruen får et skilsmissebrev ved skilsmissen. Jesus afviser de skriftlærdes tolkning. Han giver ikke på dette sted sin tolkning af 5 Mos 24,1-4, men stiller sin forståelse op overfor de skriftlærdes. Ifølge Jesus er skilsmisse synd, fordi den bevirker ægteskabsbrud. Retfærdighed ifølge Jesus er at blive hos sin hustru. Mere vil jeg ikke sige om skilsmisse her.

I den fjerde antitese gengives de skriftlærdes tolkning af budet: ”Du må ikke sværge falsk” (v.33). Først citeres budet og med ”du skal holde, hvad du har svoret Herren” gengives de skriftlærdes tolkning. Ifølge dem gælder budet kun, når Herrens navn er nævnt. De skriftlærde skelnede mellem eder, der var forpligtende og eder, der ikke var forpligtende (se Matt 23,16-22). Retfærdighed ifølge de skriftlærde er at overholde de eder, hvor Herrens navn er nævnt. Jesu tolkning kommer i to faser. Først i udsagnet ”I må slet ikke sværge”. Jeg tror, at mange misforstår dette udsagn og tolker det som et absolut forbud imod at aflægge ed. Men udsagnet skal forstås i sin sammenhæng, og da betyder udsagnet, at ”I må slet ikke sværge” på denne måde, som de følgende eksempler viser: hverken ved jorden eller ved himlen eller ved Jerusalem eller ved dit hoved. De eksempler, som Jesus giver, er alle eksempler på eder, som de skriftlærde ikke anså for bindende (jf. Matt 23,16-22). Ifølge Jesus overtrædes budet af enhver falsk ed uanset form. Anden fase af tolkningen kommer i positiv form: ”Men i jeres tale skal et ja være et ja og et nej være et nej”. Vor tale skal være sand, klar og entydig. ”Du må ikke sværge falsk” betyder, at du skal tale sandt og forpligtende uanset form. Retfærdighed ifølge Jesus er at tale sandt altid. Jesus bekræfter budet og stadfæster dets oprindelige mening (3 Mos 19,11-12 og 4 Mos 30,2).

I den femte antitese introducerer ”I har hørt, at der er sagt” de skriftlærdes tolkning af budet: ”Øje for øje og tand for tand” (v.38). Her gengives kun budet, men det står i de skriftlærdes tolkning, for det er jo et eksempel på de skriftlærdes retfærdighed (v.20). ”Øje for øje og tand for tand” er i GT er retsprincip, som domstolen anvender til at udmåle straf og erstatning.⁷ Men i de skriftlærdes tolkning gælder dette princip også i personlige relationer. Retfærdighed ifølge de skriftlærde er den nøje afstemte gengældelse. ”Men jeg siger jer” introducerer Jesu tolkning af budet. Han afviser gengældelsesprincippet. ”I må ikke sætte jer til modværge mod den, der vil jer noget ondt”. Det gælder i personlige relationer (det fornærmende slag). Det gælder i retslige

⁷ 2 Mos 21,24; 3 Mos 24,20 og 5 Mos 19,21.

sammenhænge, når de møder overgreb og uretfærdighed. Det gælder i relation til besættelsesmagtens praksis (tvinge til at følge en mil). Og i de sammenhænge hvor I ikke bliver udsat fra overgreb fra den, der vil jeg noget ondt, skal gengældelsesprincippet heller ikke anvendes. Det gælder den, beder dig om noget, og den der vil låne. Dette er retfærdighed ifølge Jesus. I denne antitese bekræfter Jesus ikke budet, men forstår det i overensstemmelse med GT som et retsprincip. Det kan ikke anvendes i mere personlige relationer eller relationer, hvor vi møder overgreb.

I den sjette antitese gengives farisæernes tolkning af budet: ”Du skal elske din næste” (v.43). Først citeres budet, og med ”og hade din fjende” gengives de skriftlærdes tolkning.⁸ Ifølge dem gælder budet kun næsten og ikke ens fjende. Budet indsnævres til kun at gælde ens personlige ven, slægtning eller landsmand. Retfærdighed er ifølge de skriftlærde at elske næsten og ikke fjenden. ”Elsk jeres fjender ...” gengiver Jesu tolkning af budet. Ifølge Jesus gælder dette bud også ens fjender og forfølgere. Næsten er også ens fjende. Retfærdighed ifølge Jesus er at elske alle. Jesus bekræfter det glt. bud og stadfæster dets oprindelige mening.

I fire af de seks antiteser bekræfter Jesus Moselovens bud (om drab, ægteskabsbrud, sværge falsk og næstekærlighed). I de fire eksempler drejer det sig budenes mening. Det er et spørgsmål om, hvad retfærdighed er ifølge de fire bud. Det er et spørgsmål om, hvornår forbudene imod drab, ægteskabsbrud og at sværge falsk overtrædes, og om hvornår næstekærlighedsbudet opfyldes. De skriftkloge og farisæerne mener, at forbudene imod drab og ægteskabsbrud overtrædes i handling, mens Jesus mener, at forbudene overtrædes i handling, ord, tanker og følelser. De skriftkloge og farisæerne mener, at forbudet imod at sværge falsk overtrædes, når man sværger falsk under påkaldelse af Guds navn, mens Jesus mener, at budet overtrædes af enhver falsk ed. De skriftlærde mener, at næstekærlighedsbudet gælder forholdet til næsten og ikke til fjenden, mens Jesus mener, at budet gælder alle inklusive ens fjende og forfølger. Det drejer sig hver gang om budenes mening. Det drejer sig om en større og nødvendig retfærdighed (se v.20). Dermed bekræfter Jesus disse fire bud fra Moseloven. Han bekræfter deres gyldighed. De formulerer Guds blivende vilje, for de formulerer, hvad den større og nødvendige retfærdighed består i. Jesus stadfæster altså disse fire bud og giver dem en autoritativ tolkning. Denne tolkning giver ikke budene en ny mening. Jesus skærper ikke budenes mening eller radikaliserer dem, så de får en delvist anden betydning, end de havde i Moseloven. Men Jesus gengiver budenes oprindelige mening og formulerer blot, hvad der var budenes intenderede mening. I de to resterende antiteser

⁸ Det sidste er ikke et citat fra GT eller et resume af GT-citater.

afviser Jesus de skriftlærdes tolkning af 5 Mos 24,1-4 og afviser, at retsprincippet ("øje for øje ...") kan anvendes i personlige relationer og situationer, hvor vi møder overgreb.

b) Når det gælder sabbatten bekræfter Jesus, at denne er en skaberordning. Ifølge GT er sabbatten en skaberordning (1 Mos 2,2-3), og Jesus bekræfter den i Mark 2,27 som skaberordning: "Sabbatten blev til for menneskets skyld". Den er derfor til for at vise barmhjertighed og gøre godt dvs. at mætte sult (Matt 12,1-8) og at helbrede (Matt 12,9-14). I en anden situation stiller Jesus spørgsmålet (Matt 12,10): "Er det tilladt at helbrede på en sabbat?" Spørgsmålet forudsætter sabbattens gyldighed, for Jesus spørger om, hvad der er tilladt ifølge Moseloven på denne dag. Dermed bekræfter Jesus sabbatsbudet i dekalogen. Sabbatten bliver altså bekræftet som skaberordning og bud i Moseloven.⁹

c) Når det gælder ægteskab og skilsmisse går Jesus tilbage til skabelsen (Matt 19,3-12). Mennesket skabes som mand og kvinde og skabes til at indgå i ægteskab med hinanden. Og mand og kvinde skabes på en sådan måde, at de kan blive en enhed ("et kød"). Ægteskabet er derfor en skaberordning, og ifølge Guds skaberordning er ægteskabet en livslang enhed. Den må ikke brydes. "Hvad Gud har sammenføjnet, må et menneske ikke adskille" (Matt 19,6). Dette er Guds skaberordning og Guds absolutte vilje. Skilsmisse er derfor synd, fordi mennesker derved skiller det, der er sammenføjnet af Gud. Budet i 5 Mos 24,1-4 tolker Jesus som et betinget bud, der forudsætter synd og griber regulerende ind i en situation, der er bestemt af synd. Budet er begrundet i menneskets hårdhjertethed, og pga. hårdhjertethed tillader Gud skilsmisse som et nødvendigt onde, men han billiger ikke skilsmisse. Skilsmisse tillades uden at sanktioneres. Derfor forholder det sig sådan, at den, der skiller sig fra sin hustru af anden grund end utugt og gifter sig med en anden, begår ægteskabsbrud (Matt 19,9). Forudsætningen er, at ægteskabet er uopløseligt, så længe ægtefællen lever. Både i Matt 5,32 og 19,9 har Jesus tilføjet en undtagelse. Det er den såkaldte utugtsklausul. Denne betyder i Matt 5,32, at den, som skiller sig fra sin hustru pga. utugt, *ikke* forvolder, at der begås ægteskabsbrud med hende (underforstået: når hun gifter sig igen). Og i Matt 19,9 betyder utugtsklausulen, at den, der skiller sig fra sin hustru pga. utugt og gifter sig med en anden, *ikke* begår ægteskabsbrud (mod den første hustru). Hvad betyder utugt (*porneia*)? I Bibelen anvendes "utugt" aldrig om ægteskabsbrud, dvs. om en gift mands/hustrus seksuelle utroskab, men altid om illegitime seksuelle forhold udenfor ægteskabet som ramme, og da "utugt" kan anvendes om illegitime ægteskaber mellem nært beslægtede (jf. 3 Mos 18), da er det enkleste og

⁹ I Kol 2,16-17 bestemmer Paulus sabbatten som en provisorisk ordning, der er ophævet med Kristi komme. Mad, drikke, fest, nymåne og sabbat er "en skygge af det, som skal komme, men legemet selv er Kristus". I et helbibelsk

sandsynligste, at Jesus med ”utugt” tænker på illegitime ægteskaber. Ved denne tolkning bevares logikken i Jesu tolkning. For da foreligger der ikke et ægteskab, men et illegitimt forhold, og da kan forholdet opløses, og manden eller kvinden kan gifte sig igen uden at begå ægteskabsbrud imod den tidligere ægtefælle, for i Guds øjne har han/hun aldrig været gift.¹⁰

d) I Mark 7,21-22 og 10,19 bekræfter Jesus en række af de ti bud. Mark 7,21-22:

*For indefra, fra menneskenes hjerte, kommer de onde tanker
Utugt, tyveri, mord, ægteskabsbrud, griskhed, ondskab,
svig, umådehold, misundelse, bespottelse, hovmod, tåbelighed.*

Her bekræfter Jesus en del bud i Moseloven, og i samtalen med den rige unge mand henviser Jesus til bud i Moseloven. Mark 10,19:

*Du kender budene: ”Du må ikke begå drab,
du må ikke bryde et ægteskab, du må ikke stjæle,
du må ikke vidne falsk, du må ikke begå røveri,
ær din far og din mor!”*

Her bekræfter Jesus ligeledes en del bud i Moseloven.

e) Hvis vi samler sammen fra evangelierne, da kan vi se, at Jesus bekræfter de ti bud.

Det første bud (”du må ikke have andre guder ...”) bekræftes i budene om at elske Herren din Gud (Matt 22,37), om ikke at friste Gud og om at tilbede Herren din Gud (Matt 4,7+10).

Det andet bud (”du må ikke misbruge Herren, din Guds navn”) bekræftes i budet om ikke at sværge falsk (Matt 5,33ff og 23,16ff).

Det tredje bud (”husk sabbatsdagen”) bekræftes i Matt 12,1-14 og Mark 2,27.

Det fjerde bud (”ær din far og din mor”) bekræftes i Matt 15,4 og 19,19.

Det femte bud (”du må ikke begå drab”) bekræftes i Matt 5,21ff; 15,19 og 19,18.

Det sjette bud (”du må ikke bryde et ægteskab”) bekræftes i Matt 5,27ff; 15,19 (”ægteskabsbrud” og ”utugt”)¹¹ og 19,18.

Det syvende bud (”du må ikke stjæle”) bekræftes i Matt 15,19 og 19,18.

Det ottende bud (”du må ikke vidne falsk”) bekræftes i Matt 15,19 og 19,18.

perspektiv tænker Paulus på konkretiseringen og implementeringen af skaberordningen (budet) i Moseloven. Derfor står ”sabbat” også sammen med elementer og fester, der hører hjemme i ceremonialloven.

¹⁰ Hvad angår farisæernes regler for faste og måltidsfællesskab, er de en del af de gamles overlevering, og det drejer sig om regler, der ikke er indeholdt i Moseloven.

¹¹ ”Utugt” refererer til forskellige illegitime seksuelle forhold udenfor ægteskabet. Da det seksuelle hører til i ægteskabet mellem en mand og kvinde, da bekræfter ”utugt” indirekte det sjette bud ved at forudsætte dette bud.

Det niende ("du må ikke begære din næstes hus") og det tiende ("du må ikke begære din næstes hustru ...") bekræftes indirekte i Mark 7,22 gennem ordene "misundelse" og "griskhed".

Udover de ti bud bekræfter Jesus også budet om at give tiende i Matt 23,23, og under forudsætning af at "utugt" i utugtsklausulen refererer til illegitime ægteskaber, da bekræfter Jesus også forbudet imod ægteskab mellem nært beslægtede i 3 Mos 18.

4) Grundprincipper i loven

Som det tredje trin har vi set på tekster, hvor Jesus bekræfter bud i Moseloven. Som det fjerde trin skal vi se på grundprincipper i og sammenfatninger af loven. I Matt 22,37-39 identificerer Jesus lovens største bud. Det største og første bud er budet om at elske Gud (Matt 22,37):

Du skal elske Herren din Gud af hele dit hjerte ...

Her citerer Jesus fra 5 Mos 6,5. Den fordrede kærlighed kan defineres som selvhengivelse. Kærlighed er at ofre sig for en anden og give sig til en anden. Denne kærlighed rummer noget dynamisk i sig: den vil blive til handling. Det første og største bud fordrer en total kærlighed til Gud. Et andet bud, der står lige med det største, er næstekærlighedsbudet (Matt 22,38):

Du skal elske din næste som dig selv.

Her citerer Jesus fra 3 Mos 19,18. Dette bud taler om den samme form for kærlighed som i det største bud. Det er kærligheden som selvhengivelse. Næstekærlighed er konkret omsorg for en anden (jf. Luk 10,29-37). "Som dig selv" er knyttet til "din næste", så meningen er, at din næste skal være som dig selv. Jesus forudsætter, at mennesket elsker sig selv og fordrer, at vi elsker næsten som os selv. Den forudsatte kærlighed er den naturlige omsorg for os selv, og den betyder, at vi helt selvfølgelig sørger for os selv (mad, tøj, bolig, hvile etc.). Lige så selvfølgelig vi har omsorg for os, skal vi have omsorg for næsten. Han skal være som dig selv.

Jesus opererer med et hierarki i loven. Der er to bud, der er de vigtigste. De formulerer to grundprincipper i loven. Forholdet mellem de to største bud og de andre bud, Jesus bekræfter (svarende til dekalogen), kan bestemmes ud fra to udsagn. Det ene er tilføjelsen i Matt 22,40:

På de to bud hviler hele loven.

Der anvendes et ord, som egentlig betyder "hænger", og vi skal forestille os, at loven hænger i disse to bud, som en dør hænger på to hængsler. "Loven" er her de bud, Jesus har bekræftet. Disse bud hænger uløseligt sammen med det dobbelte kærlighedsbud. De er afhængige af dem og styres af dem. De holdes sammen af dem og samles til en enhed af dem. Det anden udsagn er den gyldne

regel i Matt 7,12. Her identificerer Jesus den gyldne regel med GT's forpligtende etiske indhold. Fokus er på det etiske i de mellem menneskelige relationer. Den gyldne regel svarer til næstekærlighedsbudet, og Jesus identificerer da Gud blivende og forpligtende vilje med kærlighed til næsten.¹² På den baggrund kan vi bestemme forholdet mellem de største bud og resten af budene. De to største bud er grundprincipperne og de øvrige bud, Jesus bekræfter, er eksemplificeringer af disse. De er konkretiseringer, der eksemplarisk og konkret viser, hvad kærlighed til Gud og næsten er. Samtidig med at grundprincipperne gennemtrænger og styrer og samler budene til en enhed.

5) Konklusion

Vi er nu nået til det punkt, hvor vi kan sammenfatte resultaterne. Nøgleteksten i Matt 5,17-20 lærte os, at Moseloven er rykket ind i opfyldelsens tid, og at den skal forstås ud fra denne opfyldelse. I opfyldelsens tid er der bud i Moseloven, der er gyldige, og det er dem, Jesus kalder "disse mindste bud". De eksemplificeres i bud fra dekalogen. Det var første trin. I opfyldelsens tid er bud i Moseloven ophævet. Det gælder ceremonialloven og civilloven. Det var andet trin. I opfyldelsens tid er bud i Moseloven gyldige, og Jesus viser i antiteserne og andre steder, at det stort set gælder dekalogen. Jesus bekræfter disse bud og deres oprindelige mening. Det var tredje trin. I opfyldelsens tid bekræfter Jesus det dobbelte kærlighedsbud i GT. Disse bud er lovens to grundprincipper. Jesus sammenfatter lovens forpligtende vilje i den gyldne regel. Det var det fjerde trin.

Vender vi tilbage til de fem tolkninger, jeg præsenterede i indledningen, da er der ingen tvivl om, at den femte og sidste gengiver Jesus stilling til loven. Jesus hverken afskaffer eller transcenderer Moseloven. Han bekræfter heller ikke hele Moseloven eller radikaliserer dens bud, men han ophæver store dele af loven og bekræfter andre dele, og når det gælder bekræftelsen af Moselovens bud, da bekræfter Jesus både deres gyldighed og deres oprindelige mening. Det sidste viser nøgleteksten i Matt 5,21-48.

Moseloven er en provisorisk ordning. At Jesus ophæver store dele af Moseloven viser dette. Moseloven er en midlertidig ordning. Den blev givet til Israel med sigte på bosættelsen i Israel. Men den ophæves som ordning og som helhed ved Jesu komme, for da indledes opfyldelsens tid. Moseloven hører ikke til i opfyldelsens tid. Det betyder ikke, at alt det, som Jesus ophæver i Moseloven, og som ikke længere er forpligtende for os kristne, er uden værdi og betydning. Der kan udledes principper i civilloven, der kan være nyttige og værdifulde for os, når det gælder vores

¹² I Matt 23,23 taler Jesus om det, der vejer tungere i loven: ret, barmhjertighed og troskab.

indretning af samfundet. De kultiske regler for rent og urent har også en pædagogisk funktion og kan lære os, at der er et skel mellem det hellige og rene og det vanhellige og urene. Kultloven kan lære os om Jesu offers betydning og relevans, om syndens konsekvenser og om Guds hellighed.

Bekæftelsen og tolkningen af budene kan præciseres yderligere. Når Jesus bekræfter disse bud, bekræfter han dem som absolutte bud eller som principper, som er formuleret i dekalogen og andre steder i Moseloven. Men Jesus bekræfter ikke implementeringen af disse bud i Moseloven. Det er jo sådan, at dekalogens bud implementeres i detaljerede regler og i forskellige straffebestemmelser i Moseloven. Men Jesus bekræfter kun budene som principper og ikke implementeringen i Moseloven. Derved løser Jesus budene fra de straffebebestemmelser, der er føjet til dem. Han renser dem fra de strafferetslige konsekvenser såsom dødsstraf ved overtrædelse, der findes i Moseloven. Det betyder f.eks. at straffebestemmelser for ægteskabsbrud er afskaffet, og at Jesus bekræfter og stadfæster sabbatten som bud og skaberordning, men ikke de mange konkrete regler i Moseloven for, hvad man må og ikke må. De er afskaffet. Budet er bekræftet.

I det foregående har jeg primært været optaget af hvad, der i Moseloven er forpligtende for os kristne, men har ikke så ofte været inde på spørgsmålet om, hvorfor det er forpligtende. I to tilfælde er de bud, Jesus bekræfter, skaberordninger. Det gælder ægteskab og sabbat, og som skaberordninger er de gyldige, så længe det skabte består i denne form. De bekræftes altså, fordi de er skaberordninger. Jesus formulerer to grundprincipper i loven, som styrer, forener og tolker de øvrige bud. Han sammenfatter Moselovens forpligtende etiske indhold i den gyldne regel. De to grundprincipper og sammenfatningen fungerer som kritiske principper, der udskiller store dele af Moseloven. For grundprincipperne og sammenfatningen betyder, at kun de bud, der formulerer, hvad kærlighed til Gud og næsten er, står tilbage. For grundprincipperne er kun grundprincipper og sammenfatningen er kun sammenfatning for de bud, der eksemplificerer kærligheden og som konkretiserer kærlighed. Så med disse grundprincipper og sammenfatning ligger der en afgrænsning af, hvad der stadig er forpligtende.

Jeg har udelukkende fokuseret på Jesu stilling til Moseloven ud fra evangelierne. Til sidst vil jeg ganske kort inddrage de to vigtigste tekster i det øvrige NT vedrørende dette emne. Det er apostelmødet i ApG 15 og Gal 3. Ved apostelmødet debatterer menigheden i Jerusalem, om hedningekristne skal overholde Moseloven. Beslutningen er entydig og klar. De hedningekristne skal ikke overholde Moseloven. Blot skal de overholde nogle mindre væsentlige regler fra den af hensyn til de jødekristne i menighederne. De skal holde sig fra afgudsofferkød, fra blod, fra kød fra kvalte dyr og fra utugt (ApG 15,19-21 og 28-29). Disse fire regler er ikke absolutte men tids- og

situationsbestemte.¹³ Beslutningen viser, at hedningekristne ikke er forpligtet til at overholde Moseloven. I Gal 3,19 lærer Paulus, at Moseloven er en provisorisk ordning, der er gyldig, indtil Jesus er kommet. Den er nu afskaffet. Opfyldelsens tid er kommet. Når apostelmødet munder ud i, at hedningekristne ikke er forpligtet til at overholde Moseloven, og når Paulus skriver, at den afskaffet med Kristus, hvordan kan det så være, at Jesus bekræfter en række bud i Moseloven? For mig at se ligger svaret i den naturlige lov. Den står skrevet i hjertet. Den udtrykker Guds absolutte vilje og altid forpligtende vilje. Den naturlige lov er givet til ethvert menneske. Den gen-åbenbares i Moseloven, og Jesus bekræfter de dele af Moseloven, der er en genåbenbaring af den naturlige lov. Jesus bekræfter altså ikke bud fra Moseloven, fordi de står i denne, men fordi de er en gen-åbenbaring af den naturlige lovs bud.

¹³ Der er usikkerhed om, hvad ”utugt” refererer til her. Men når det er noget hedningekristne kun skal holde sig fra af hensyn til jødekristne, da refererer det sandsynligvis til nogle former for ægteskab mellem nært beslægtede, som er tilladt af Gud nu, men ikke i Moseloven.